

ној борби и Саопштењу послужиће као инспирација нашим књижевницима и умјетницима да вјерније умјетнички обликују поједине свијетле епизоде и блиставе борбе црногорских партизана.

Оно што недостаје овој књизи то је што Редакција није направила регистар имена, без чега је тешко замислити овакву публикацију, и оскудност у објашњењима, што ће знатно отежати рад читаоцу.

Но и поред тога, ову књигу треба поздравити као једну од најкориснијих публикација, за којом се већ дуго осјећала потреба. То би требало да буде потстрек Редакцији да убрза рад на издавању нових књига ове едиције.

Љубо Анђелић

ЗБОРНИК РАДОВА V КОНГРЕСА ГЕОГРАФА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Од 8 до 16 септембра прошле године одржан је у Титовграду V Конгрес географа Југославије. Он је несумњиво значајан догађај за развитак научне мисли у Црној Гори. Тим више што је тако обиман скуп научника један од малобројних у нашој Републици.

Црна Гора је до овог Конгреса била релативно мало научно-географски проучавана. Страни географи и геолози: Шварц, Буркарт, Кохер, Космат, Нопча, Хасерт, Мањани и др. проучавали су је фрагментарно, додирно и надокхват. Но, њихова испитивања била су довољно у смислу указивања на ријетко интересантне карактеристике њеног геолошког и геоморфолошког склопа и био-климатског амбијента. Због тога су касније југословенски научници, мада и даље нецјеловито, обратили пажњу на њену географску садржину. Истраживања Јована Цвијића у том погледу означавају прави, озбиљни почетак. Његова трагања за облицима, мјестима и остацима дилувијалне глацијације, затим за крашким процесима и облицима и уопште геоморфолошком и антропогеографском структуром простора повела су га по Црној Гори о којој је дао науци основна глобална разматрања и схватања. Слиједећи га, значајне прилоге науци дали су касније његови сљедбеници: Боривоје Милојевић, Јован Ердељановић, Андрија Јовићевић, Милисав Лутовац и др. У новије вријеме, и надаље фрагментарно, проучавали су је Милорад Васовић, Јован Вукмановић, Михаило Пајковић, Јован Петровић и, геолошки најкомплетније, Зарија Бешић.

Међутим, све скупа, научно-географска претстава о Црној Гори до Конгреса, односно до појаве овог Зборника, била је те-

мељена на распарчаној, недовољно повезаној и непотпуно документованој грађи. Отуда је Конгрес, као и претходна четири (Ријека, Скопље, Београд, Сарајево), имао задатак да обједини и индуцира шире и захватније простор на коме је „оперисао“. На том плану Конгрес је посветио разматрању географских проблема Црне Горе 250 страна Зборника.

У уводном предавању: „Црна Гора и њена природна богатства“ Михаило Пајковић је, стандардном методом научног интерпретирања простора, дао исцрпан, општи преглед географских основа Црне Горе и могућности коришћења њеног природног потенцијала. Фактографски, систематизовано и каузално обједињено, Пајковић непобитно закључује да ће Црна Гора „у блиској будућности бити у стању да производи добра и да ствара доходак за своје становништво као и остала наша подручја, а можда нека добра и у већој мјери од њих“.

Посебну пажњу у Зборнику привлачи снажна документација др Михаила Радовановића у разматрањима „О економском значају изградње магистрале Београд — Титоград — Бар“. Радовановић указује на нужну потребу изградње ове магистрале, која би као саобраћајна окосница за централне дијелове наше земље претстављала привредну, одвозно-довозну, центрипеталну нит ка Јадрану. Њеном изградњом скратио би се пут од Београда као највећег саобраћајног чвора у Југославији до Отрантског Канала за 680 км. Радовановић је углавном, у настојању да анализу постављеног проблема оправда и образложи потребном множином чињеница, потпуно успио.

Анализом поднебља Црне Горе академик Павле Вујевић пружио је све потребне податке (толико драгоцјене и неопходне савременом човјеку) о одликама овог у том погледу сложеног подручја у односу на остале дијелове Југославије.

Прилог сличне природе „Воде Црне Горе“ — хидрографски преглед — рутинирано је припремио млади научник др Душан Дукић.

С обзиром на преовлађујуће кречњачке површине, односно екуменске површине крашких поља Црне Горе, вриједна озбиљне пажње је студија Јована Петровића о крашким пољима Црне Горе. Сви крашки подземни и површински феномени дати су са потпуним познавањем проблема. Свима који проучавају крш и највеће облике у њему — поља, Петровићев прилог утире пут и поуздано инструктира. Ендогени и егзогени фактори су концизно и прегледно дати.

У минијатурном осврту на глацијацију Орјена Јосип Риђановић открива једва очуване трагове ледничке ерозије и акумулације и уједно с тим њихову тектонску predisпозицију.

Проучавајући „Географске основе за пољопривреду Црне Горе“, др Милисав Лутовац констатује да се „ни у једној области наше земље не могу видјети на релативно малом простору такве висинске, морфолошке и климатске разлике као у Црној Гори. Кратко речено, Црна Гора је географски мозаик који се изражава како на флори тако и на пољопривредним културама“. Разграничавајући пољопривредне површине према њиховим педо-климатским и фитолошким особинама, Лутовац указује на неискоришћене могућности и на екстензивност у пољопривредној производњи. У прилогу доминира метода упоређивања датог и могућног, садашњег и будућег.

У приказу развитка копненог саобраћаја у Црној Гори Божидар Пејовић се захвалној теми пристојно одужио. Уочавајући у досадашњој географској литератури недостатак историског пресека развитка саобраћаја, Пејовић се озбиљно потрудио да среди све расположиве податке и направи драгоцену цјелину, приручнику погодну.

Одазивајући се жељи организатора Конгреса да се обухвати што више проблема из оквира Црне Горе, Игњатије Злоковић је у виду скице, довољно обимне да пружи основна обавјештења, приказао развитак поморства у Црногорском Приморју. Истина, та скица је у склопу оваквог Зборника једнострана, јер је само историски фактографисана, тј. без географске детерминанте.

„Запажања о прилагођавању новијих црногорских досељеника у неким бачким насељима“ др Милорада Васовића су по карактеру одабрана и узорна, а по форми (ако се за научне радове то може рећи) скоро умјетничка. Реадапација нашег горштака са бременим традиционалних култова и спрегова ствараних на посном и малом посједу, новим, такорећи „пучинским“ условима равнице и уредног сеоског господарења, била је процес достојан оштрог опсерваторског пера младог научника Васовића. „Предања, причавања догађаја из бојева и живота у завичају отежу се (на сједјелкама) у недоглед, уз призив носталгије и идеализовања иначе живописних црногорских предјела. Но, уколико су — пише Васовић — Црногорци више усвајали стил савременог живота и нове друштвене норме, утолико су се односи са старосједиоцима поправљали. Наравно, најбрже тамо гдје су досељеници били толерантнији према разним религиозним киповима, школама и знаменитостима старосједилаца“. У цјелини прилог претставља аутентично свједочанство о метаморфози два супротна психичка типа људи — динарца и равничара у одређеним друштвено-историским условима.

Монографски захвати брдских насеља Црне Горе заступљени су у Зборнику са двије скице: о Никшићу од Бранка Радичића и о Титограду од Илије Радуловића. Први је почетничком

продорношћу контурно укомпоновао основне црте положаја, развоја и функција Никшића у прошлости и данас. Радоичићев захват уводи у продубљену анализу једне интересантне географске агломерације, оличене данас у полигенетском граду Никшићу.

Илија Радуловић је, међутим, настављајући давно започета проучавања насеља између Љубовића и Горице (Титограда), аналитично, са пуно опажања и сређених података, оцртао историски профил града, географски веома интересантног по својој прошлости, садашњем развитуку и будућности. Историографска основа прилога је доминантна, па би се то дало истаћи као слабост у оквиру оваквог Зборника.

Скадарско Језеро, као риједак географски куриозум, прегледно је приказано у прилогу Јована Вукмановића. Додуше, о Језеру се и раније релативно довољно писало. Међутим, недостајао је један цјеловит увид у генезу, постанак и сложене особине овог Језера. Отуда убудуће ниједан интересент не може мимоићи ризницу података, функционално склопљених у приказу Вукмановића.

Скицом геотектонске структуре Црне Горе из пера реномираног геолога Зарије Бешића завршава се у Зборнику поглавље о Црној Гори. Бешићева скица претставља темељ даљих геолошких истраживања Црне Горе, а у првом реду његових.

Углавном сви поменути радови откривају географски простор Црне Горе дубље и потпуније. Кроз њих се провлачи научно-географска концепција о латентном, привредно активном амбијенту Црне Горе. И то: индустриском (боксит, хидроенергија, угаљ и др.), пољопривредном (медитеранско, умјерено континентално и планинско поднебље са разноврсном флором), туристичком (изразитост рељефа, смјене пејзажа и оштри природни контрасти) итд.

Конгрес је преко Зборника пружио руку познанства са Црном Гором.

У разматрањима крша наши еминентни стручњаци др Јосип Боглић, др Бранислав Јовановић и др Твртко Канаат износе своја запажања и принципе хидроморфогенезе у кршу. Док Роглић и Канаат множином података дескриптивно интерпретирају кречњачке површине, дотле млади, талентовани научник Бранислав Јовановић у потрази за законитостима крашких процеса потпуно успјешно, примијењеном дијалектичком методом, конкретизује „принципе проучавања основних закона еволуције хидрографских облика у красу“. Концепцијом прилога, Јовановић захтијева да се научни радници у области географије „позабаве принципијелним питањима и изналагањем законитости, што ће омогућити да наука иде испред праксе и олакша јој рјешење практичних проблема“.

У проблематици регије и регионалног планирања, која је веома актуелна, с обзиром на дати степен привредног развика, др Светозар Ивешкић, др Владимир Ђурић и др Цене Баловрх излажу опречне тезе о овом сложенем питању. Они фундирају своја гледишта на различитим елементима физичко-географске и друштвено-економске природе, ревидирајући са мање или више смјелости стара гледања на овај проблем. Ипак у својим разматрањима они по научној нужности толерантно лавирају према једном рјешењу — давању „изразите предности у економско-географској регионализацији — функционалној (нодалној) регији, тј. паралелно са њоме и са физиономском регионализацијом изводимо трећу регију са хомогеном привредном структуром“. (С. Илешкић). Јер су, како сви они истичу, „у стварности активност природе и активност друштва у екумени просторно недјелјиве једна од друге.

На плану наставе географије прилози у Зборнику (нарочито прилог Пава Куртека) указују на све већи значај проучавања географије, без које се не може замислити, посебно данас, интегрална култура човјека. Због тога сви аутори тендирају ка захтјеву да се настава дијалектичко-материјалистички освијетли и продуби.

У оквиру антропогеографских испитивања дато је неколико запажања о новим друштвеним факторима који утичу на кретање и живот становништва. Уједно с тим, испитивачи указују на адаптацију, репрофесионализацију и промјенљиву социјалну структуру становништва, условљену динамиком друштвено-економског развика.

Цјеловито, Зборник је по својим квалитетима најбољи те врсте штампан код нас после рата. Обиман по рефератима, скраћеним дискусијама и записницима, он ће послужити свим заинтересованим читаоцима као неопходна ризница концепција, теза, становишта и података.

Павле С. Радусиновић

ИСТОРИСКИ ЧАСОПИС

*Орган Историског института Српске академије наука,
књига VIII, Београд 1959 (стр. 406)*

Историски часопис (књига VIII) је веома обимна и документована публикација која доноси седам расправа и чланака, шест прилога, два прилога из области историско-географских истраживања, приказе и критике на 18 радова домаћих и страних аутора из области друштвених и др. наука (претежно исто-